
ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811.111'373'373.7:502.3

Е. Г. Балюта

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА “СТІЙКОГО РОЗВИТКУ” ТА МОВНІ НОВОУТВОРЕННЯ

Сприйняття стану розвитку мови на певному етапі як стану динамічної синхронії, поєднання синергетичного, семасіологічного й ономотологічного підходів, методів лінгвістичного та соціолінгвістичного аналізу дали можливість виявити шляхи й способи збагачення та тенденції розвитку словникового складу англійської мови дослідженої сфери, її вплив на систему англійської мови загалом. З урахуванням основних макросоціальних чинників виокремлено основні особливості еко-неологізмів.

Ключові слова: екоментальність, неологізм, стійкий розвиток, інновація, номінація.

Останнім часом в англійській мові формується все більше новоутворень, які поєднують у своїй семантиці та прагматиці економічну й екологічну прикріпленість. На прикладах мовних інновацій можна спостерігати явище безпосередньої взаємозалежності науково-технічного прогресу та екологічної свідомості. Ще й досі науковці не визначилися остаточно, наскільки широко впливає науково-технічний прогрес на екологічну ситуацію у світі, але більшість людей планети не збираються відмовлятися від наукових здобутків. Це як два боки медалі, коли один не існує без другого: якщо людство відмовиться від технічних здобутків, воно відкине суспільство в минулі часи; якщо людство не користуватиметься здоровою логікою та екологічною свідомістю, воно може швидко дійти до останньої екологічної кризи у своїй історії.

Мета статті – виявити особливості мовних новоутворень, які з'являються в процесі формування екологічної свідомості.

Досліджуючи сучасний етап екоментальності, необхідно зупинитись на концепції “стійкого розвитку” (*sustainable development*). Вона була висунута Комісією Бругланд у доповіді “Наше спільне майбутнє” у 1987 р. як модель суспільства, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу потреби майбутніх поколінь. Останніми роками концепцію було подальше розвинуто у зв'язку з дією нових екологічних і соціально-економічних чинників (міжнародною торгівлею відходами, зокрема).

Поглиблення кризи відносин суспільства з природою наприкінці ХХ ст. зумовило необхідність радикальних заходів щодо цілей і пріоритетів розвитку, які були визначені документами Конференції ООН 1992 р. у Ріо-де-Жанейро. Прийнята країнами-учасниками концепція є

“цілісною системою принципів, завдань та заходів”, реалізація яких уможливить перехід світового суспільства на засади екологічно безпечного “стійкого розвитку” (*sustainable development*). Проте адекватне тлумачення цього терміна не надане не тільки науковцями країн, що залучили цей термін, а навіть спеціалістами з екології США, країни, де виникло словосполучення *sustainable development*.

Визначення “стійкого екологічно безпечного розвитку” знаходимо в статті українських науковців: “розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат для майбутніх поколінь забезпечити свої потреби. Йдеться про розвиток у межах господарчої (екологічної) ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загрози тривалому існуванню людини” [1, с. 31].

Науковці вважають перспективними зіванні студії, що ґрунтуються на основах теорії номінації [4, с. 36]. Українські та російські автори зазначають, що як Росія, так і Україна, своєю кінцевою метою бачать “перехід до моделі стійкого розвитку, щоб сформувати якісно новий стан суспільства (ноосферу). Подовженість цього процесу – у сутності поняття “стійкий розвиток”, реалізація ідей якого можлива в разі передбачення інтересів наступних поколінь” [5, с. 392]. Російський еколог А. Л. Самсонов зауважує, що “ідея стійкого розвитку пропонує нову модель, новий тип організації суспільства” [6, с. 15]. Д. М. Колотило не застосовує термінів “стійкий розвиток” або “екологічна стійкість”, але його розуміння сучасних суперечностей у відносинах людства з природою збігається з думкою американського науковця Дж. Т. Міллера: “поширена сучасна ідея заміни екологічно шкідливих технологій на “безвихідні” є хибною: економічно невинуватною, а екологічно не-природною” [3, с. 232].

Визначення терміна *sustainable development* як “перехід від індустріально-споживчого суспільства до “ноосферної цивілізації”, до екоеволюції природи і суспільства” [2, с. 51] поєднує тлумачення цього терміна як американськими, так і вітчизняними науковцями. В українській мові для компактного відбиття зазначеного поняття вживається термін “стійкий розвиток”, який є, фактично, структурно-семантичною калькою словосполучення *sustainable development*.

Зазначимо, що на базі прикметника *sustainable* було створено такі похідні, як *unsustainable*, *sustainability*, *unsustainability*, *sustainably*, *unsustainably*, тобто йдеться про створення не тільки елементів словотворчої, але й антонімічної парадигми.

Як буде продемонстровано далі на прикладах, прикметник *sustainable* виявився дуже активною базою і для фразотворення. Ономастичний підхід до фразеологічних одиниць зі словом *sustainable* дає можливість розподілити їх на певні групи залежно від ступеня узагальнення понять, що позначаються ними. Першу групу стійких новоутворень з найбільшим ступенем генералізації (на рівні світового суспільства) становлять інноваційні одиниці *sustainable development* “стійкий розвиток; розвиток суспільства, спрямований на сприяння збереженню природи” [7, с. 395], *sustainable society* “стійке суспільство; суспільство, що розвивається із збереженням природи”. Первісною базою для цих стійких словосполучень було, на нашу думку, словосполучення *sustainable society development*, яке згодом унаслідок еліптичного скорочення перетворилося на дві скорочені форми *sustainable development* та *sustainable society*.

Семантичне наповнення обох словосполучень, а саме “стійкий розвиток суспільства”, фактично, збігається, і тим самим вони вступають у відношення майже абсолютної синонімії. Стійкі сполуки *sustainable development* та *sustainable society* очолюють гіперонімічні відношення з іншими фразеологізмами-согіпонімами, побудованими на базі лексеми *sustainable*. Зазначимо, що в родо-видових відношеннях фразеологізмів з “бігіперонімами” *sustainable development* – *sustainable society* виокремлюються найбільш узагальнені одиниці та інновації з меншим ступенем узагальненості.

До першої групи належать словосполучення *sustainable world view*, *sustainable future*, *sustainable level*, *sustainable use*, які позначають поняття “умовно рівного узагальнення” зі словосполученнями *sustainable development*, *sustainable society* (і навіть більшого ступеня абстрагування). До цього рівня можна також віднести сполуки, що включають у себе словосполучення *sustainable development* і позначають міжнародні і національні екологічно спрямовані установи та організації (*Sustainable Development Reserve*, *the Sustainable Energy and Economic Development (SEED)*, *World Business Council for Sustainable Development*

(*WBCSD*), *UN Commission on Sustainable Development*.

Другу групу фразеологізмів становлять одиниці меншого ступеня узагальнення, це словосполучення *sustainable ethics* “етика нового “екологічного суспільства”, *sustainable government* “уряд країни, що працює за принципами забезпечення стійкого розвитку країни”, *sustainable energy* “енергія, вироблення якої нешкідливе для природи”, *sustainable management* “керування стійкою економікою”.

Зазначимо у зв'язку із цим, що популярність поняття “стійкий розвиток” зумовило навіть введення термінів *sustainable economy* “економіка держави з політикою сприятливого ставлення до довкілля”, *sustainable growth* “стійке економічне зростання”. Проте екологи підкреслюють, що таке сполучення понять є “справжнім оксимороном” [10, с. 97], оскільки економічний розвиток сучасного суспільства може позначатися тільки словосполученням *unsustainable development* [9, с. 22].

До наступної групи правомірно зараховувати ті, які відбивають більш конкретне втілення концепції “стійкого розвитку” (узагальнення на галузевому рівні). Так, явища й поняття “стійкої економіки” відбиваються новоутвореннями *sustainable industry* “промисловість, що розвивається за принципами “стійкого” розвитку”, *sustainable agriculture* “сільське господарство, що не завдає шкоди природі”, *sustainable fisheries* “стійкий рибний здобуток, без завдання ушкодження рибним ресурсам”, *sustainable tourism* “туризм, без завдання шкоди природі”, *sustainable trade* “торгівля, яка враховує проблеми довкілля” *sustainable city (town)*.

Таким чином, на прикладі вищезазначених фразеологічних інновацій можна спостерігати розвиток поняття *sustainable development* від найбільш узагальненого до поступового звуження узагальненості до конкретизації. Усі вищезазначені одиниці є елементами однієї фразеологічної серії, побудованої на базі ключового прикметника *sustainable*, яка залучає все більше фразеологічних новоутворень. Зазначимо водночас, що, з іншого погляду, усі вищевказані інновації, фактично, формувалися за конкретною моделлю “базового” словосполучення *sustainable development* і наслідували її у плані вираження. Тобто із цього боку такий механізм новоутворення виявляє характерні риси дії аналогії. Можна припустити, що внаслідок переходу людства на етап “стійкого розвитку” буде утворюватися все більше термінів, що позначатимуть процеси, явища, поняття цього нового історичного етапу.

На прикладі синонімічних новоутворень *sustainable society*, *conserving society* ми спостерігаємо “конкуренцію” лексичних одиниць *sustainable*, *conserving*. Їх сигніфікативно-денотативний зміст “перехрещується” не тільки в семантичному варіанті “збереження природи та її ресурсів”, а й у значенні “відповідальності перед наступними поколіннями”. Проте, необхід-

но взяти до уваги, що обсяг понять, які відбивають нові словосполучення, дещо ширший, ніж реалізується в базових одиницях. У своєму первинному значенні лексема *conserver* відбиває поняття конкретних заходів, спрямованих як на збереження ресурсів, так і на утворення особливих умов життя окремим видам рослин та тварин.

Зазначимо, що слово *conserver*, як і слово *sustainable*, перетворилося на центр словотвірної парадигми, що продовжує поповнюватись і сьогодні, наприклад, *conserved*, *conserving*, *conservation*, *conservationist*. Більше того, на базі похідних теж виникають новоутворення. Так, на базі слова *conservation* було утворено кілька сталих сполук. Словосполучення *conservation movement*, наприклад, номінує рух за збереження довкілля, а словосполучення *conservation group* позначає організацію, яка займається проблемами збереження довкілля. Такі учасники руху вважаються також партнерами (*conservation partners*).

Словосполучення *conservation scientist* позначає науковця, залученого до проектів збереження довкілля (*conservation project*); територія, яку намагаються утримати недоторканою, відбивається словосполученням *conservation area*, а заходи “консервації” лісових насаджень дістали назву *conservation afforestation*.

Повертаючись до фраземної парадигми неологізму *sustainable*, слід зазначити, що вона поповнилася цілою низкою багатоконпонентних словосполучень. Наприклад, багатоконпонентна інновація *the Environmental Sustainability Index (ESI)* номінує показник впливу на “стійкість навколишнього середовища”. Як і інші подібні утворення, це словосполучення скорочується до абрєвіатури *ESI*. У Великій Британії існують облікові фірми (*Sustainability Advisory Service*), до яких у разі необхідності звертаються підприємства для розрахунків допустимого забруднення, внаслідок перебільшення якого підприємства згідно із законодавством країни сплачують штрафи.

Найбільш актуальні проблеми збереження довкілля періодично обговорюють на самітах з екологічних проблем (*earth summit*, *eco-summit*). Лексема *summit* перетворилася на базу для цілої серії фразеологічних неологізмів, які виступають синонімами й презентують явище поліномінації, характерне для дослідженої сфери. Так, інновації *eco-summit*, *green summit*, *earth summit*, *environmental summit*, *world environment conference*, *sustainable development summit* є прикладами синонімічного ряду із загальним денотатом “зустрічі на найвищому рівні для обговорення екологічних проблем”.

Думається, що фразеологічна одиниця *earth summit* стала, фактично, позначенням дуже широкого поняття “вирішення глобальних екологічних проблем”. Таким чином, вона також виступає гіперонімом щодо таких багатоконпонентних новоутворень, як *world urban forum*,

international waterfowl ecology symposium, які, по суті, виконують функцію сталих словосполучень і позначають зустрічі для обговорення конкретних екологічних питань.

Кількість таких зустрічей останнім часом збільшилась, проте їх ефективність вважається незначною. Цей факт знайшов вираження в іронічному словосполученні *green talkfest*, побудованому на базі семантичного прикметника *green* та складного слова *talkfest*, створеного шляхом зрощення іменника *talk* та початку слова *festival*, яке означає “свято, фестиваль”.

Інноваційне словосполучення *triple bottom line* було утворене на базі фразеологізму *bottom line* і означає не тільки принцип бізнесу, за яким компанії повинні звітувати про свої доходи, але й своє ставлення до працівників та до принципів збереження навколишнього середовища (*environmental sustainability*). Таким чином, новоутворення *triple bottom line* є яскравим прикладом перехрещення й злиття екологічних та економічних понять. Таке перехрещення відбиває численні лексичні одиниці, які належать одночасно до “екологічної” та економічної сфер лексики.

Для відбиття нових понять, що все частіше поєднують дві сфери, екологічна термінологіка використовує все більше лексичних одиниць, які до цього вживали виключно в галузі економіки. Деякі із таких економічних термінів можуть бути складовими елементами новоутворень, інші створюються внаслідок аналогії шляхом заміни однієї з “економічно” маркованих одиниць на “екологічну”. З іншого боку, суто екологічні, на перший погляд, терміни *environmental measures*, *environmental management*, *environmental-management services*, *eco-efficiency*, що містять такі екологічно марковані одиниці, як *environmental* та *eco-*, насправді “абсорбували” “економічне” значення іменників, що виконують функцію головних слів у цих синтаксичних конструкціях.

Цікавим із лінгвістичної точки зору є утворення екологічного терміна-абрєвіатури *GTTI (goals, targets, threats and interventions)*, яку автор побудував за “понятійно-структурною” аналогією до терміна *SWOT (strengths, weaknesses, opportunities and threats)*, що вживається у сфері маркетингу. Ми вважаємо, що в цьому випадку йдеться про суто структурно-понятійну аналогію: нова екологічна одиниця *GTTI* отримала чотири компоненти в структурному складі й також скорочується до абрєвіатури.

Наприкінці ХХ ст. до перебудови бізнесу за принципами “стійкого розвитку” була залучена фінансова сфера, яка довго залишалась осторонь проблем довкілля. Європейські банки почали приділяти увагу екологічним проблемам після доповіді 1993 р. Європейської комісії “Вирішення екологічних проблем”, де були запропоновані нові методи обліку екологічних зобов'язань та витрат у зв'язку із концепцією стійкого розвитку. Фінансовий сектор, а саме

інвестиційні та страхові кампанії, банки почали розглядати витрати на збереження природи (*environmental costs*) й екологічний ризик (*environmental risk*).

Інноваційне словосполучення *environmental performance* іменує кінцевий результат діяльності великих кампаній, який спрямований на збереження навколишнього середовища й тепер обов'язково береться до уваги при розрахунках інвестиційної політики. Однією з перших моделей обліку та аудиту еколого-економічного ризику стала модель системного рейтингу екологічного ризику (*System Based Environmental Risk Rating, "SYBERR"*), яку було розроблено у Великій Британії. Показник SYBERR містить рейтинг кредитних та екологічних ризиків більше ніж 330 000 британських кампаній. У 1995 р. було запропоновано метод оцінювання загального еколого-економічного рейтингу, який дістав назву *Ecological Check Index* і слугує для надання фінансової інформації про своїх клієнтів. У 1997 р. у зв'язку з виконанням Рамочної Конвенції про зміну клімату (*Framework Convention on Climate Change*) велику увагу почали приділяти ризику дестабілізації клімату.

Необхідність позначити види "екологічної" бухгалтерії пояснює концентрацію неологізмів екологічної сфер навколо певних фінансових понять. Так, для позначення звіту про стан навколишнього середовища вживають інноваційне словосполучення *environmental account*, а сама система такої звітності відбивається неологізмами *environmental accountability, green accounting*. Інноваційні словосполучення *ecological audit, environmental audit* позначають екологічний аудит компаній і утворюють, фактично, синонімічну пару. До фінансово-екологічної лексики можна також віднести новоутворення *environmental loan, green tax, environmental element*.

Інноваційне словосполучення *market-based greenery* відбиває найсучасніше поняття, а саме "рух за збереження довкілля", що базується на врахуванні ринкових відносин. Ця фраза містить у своєму складі ключові одиниці екологічної та економічної сфер (*greenery, market*), на яких формується численна кількість термінів відповідних терміносистем. Таким чином, новий термін можна було б зарахувати до ядерної лексики, проте виникає закономірне питання: якої з двох терміносистем? Новоутворення *market-based greenery*, фактично, відбиває поняття, які ще десять років тому вважали "несумісними". Взагалі поява поняття, що вербалізується в англійській мові словосполученням *market-based greenery*, відкриває, фактично, нову еру в подальшому розвитку людства з прийняттям концепції стійкого розвитку (*concept of sustainable development*).

На сучасному етапі, на думку експертів журналу *The Economist*, головне для всього світу, зокрема, зрозуміти, що єдина можливість людства зберегти природу пролягає в дотриманні здорового глузду. Це передбачає оцінювання

природних багатств монетарним еквівалентом, тобто поєднання економічних та екологічних методів виміру (*green measures*). Тільки після встановлення загальних стандартів екологічної оцінки (*eco-standards*) як для розвинутих, так і для всіх інших країн, можна узгодити подальшу екологічну політику держав [8, с. 78]. Владні органи мають можливість перевірити та скоректувати "екологічні" здобутки підприємств.

Як було зазначено, глобалізація екологічної свідомості викликала до життя нові явища та процеси, у яких виявляється тісний зв'язок економіки та екології. У свою чергу, мова реагує на такі явища утворенням термінів, що являють собою, так би мовити, "зрощені" екологічно-економічні інновації. У складі більшості таких нових одиниць спостерігаються ознаки як економічного, так і екологічного терміна. Інколи інновації є незвичним поєднанням лексичних одиниць, яке можливе тільки в новому "екологічному" розумінні економічної лексики. Так, нове слово *eco-economy* відбиває погляд на економіку, згідно з яким вона повинна розвиватися за принципами сприятливого ставлення до навколишнього середовища, за принципами екологічної стійкості (*the principles of ecological sustainability*).

Практично одразу цю інноваційну одиницю стали вважати прикладом оксиморона через те, що в одному слові поєднані протилежні поняття – збереження довкілля та розробка й використання природних ресурсів (див. також раніше наведені словосполучення *sustainable economy, sustainable growth*). Проте, за умови залучення сучасних технологій у сприятливому для довкілля ставленні поєднання таких понять – це об'єктивна реальність сьогодення. Така економіка передбачає, зокрема, введення нових економічних заходів, для початку, наприклад, стягнення податків за шкідливу для довкілля діяльність.

Ціла низка неологізмів спрямована на відображення процесів перебудування в ділових структурах, змін у традиційних поняттях економіки. Словосполучення *environment sector*, наприклад, відбиває появу окремого сектора в економіці, який відповідає за екологічну ситуацію в країнах. Інші інновації, зокрема, *environmental ministry, environmental minister* номінують, відповідно, окрему державну службу та службовця високого рангу, що відповідають за екологічну політику держави й слідкують за її виконанням.

Широковідома інноваційна фраза *precautionary principle* відбиває в мові діяльність, спрямовану на запобігання можливій шкоді навколишньому середовищу. Прикладами складних новоутворень, що будуються на базі економічних термінів та позначають водночас і екологічні поняття, є також словосполучення *greenhouse-gas emissions trading* "торгівля викидами парникових газів", *emissions-trading programme* "програма продажу викидів".

Вважаємо необхідним іще раз наголосити на утворенні в останнє десятиліття в мові інновацій, які повною мірою висвітлюють перехрещене вживання та сполучуваність термінів, що раніше окремо належали до політичної, економічної або екологічної терміносистем. Можна говорити про те, що такі нові одиниці набули статусу широковживаної лексики саме в результаті такої сполучуваності. Аналіз вищенаведеного матеріалу свідчить, що більшість із зазначених еконеологізмів не закріплені за сферою екології, а у зв'язку з їх актуальністю вони фактично є термінами політичними, економічними, фінансовими й продовжують проникати в інші спеціальні сфери англійської мови.

Викладений матеріал, таким чином, свідчить про важливу роль сфери охорони довкілля в збагаченні словникового складу англійської мови, в її постачанні новими словотворчими моделями та елементами, у зародженні певних тенденцій семантичного розвитку.

Список використаної літератури

1. Дробноход М. І. Концепція переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач // Освіта і управління. – 2001. – Т. 4. – № 3–4. – С. 29–36.
2. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запор. держ. ун-т, 1998. – 434 с.
3. Колотило Д. М. Екологія і економіка / Д. М. Колотило. – Київ : КНЕУ, 1999. – 368 с.
4. Левицький А. Е. Українська зіставна лексикологія початку XXI століття: перспективні напрями / А. Е. Левицький // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2006. – № 27. – С. 35–39.
5. Мазур И. И. Курс инженерной экологии / И. И. Мазур. – Москва : Высшая школа, 1999. – 447 с.
6. Самсонов А. Л. Новая модель стійкого розвитку як тип організації суспільства / А. Л. Самсонов // Экология и жизнь. – 2001. – № 5. – С. 13–17.
7. Allaby M. Oxford Dictionary of Ecology / M. Allaby. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – P. 440.
8. Are you being served? // The Economist. – 2005. – April 23. – P. 78–80.
9. Brown L. R. A Planet under Stress: Rising to the Challenge / L. R. Brown // The Futurist. – 2003. – Vol. 37. – № 6. – P. 18–23.
10. Nadeau R. L. The Wealth of Nature. How Mainstream Economics Has Failed the Environment / R. L. Nadeau. – New York : Columbia University Press, 2003. – 253 p.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2015.

Балюта Э. Г. Формирование общества “устойчивого развития” и языковые новообразования

Восприятие состояния развития языка на определенном этапе как состояния динамической синхронии, сочетание синергетического, семасиологического и ономотологического подходов, методов лингвистического и социолингвистического анализа позволили выявить пути и способы обогащения и тенденции развития словарного состава английского языка исследованной сферы, ее влияние на систему английского языка в целом. С учетом основных макросоциальных факторов были выделены основные особенности эконеологизмов.

Ключевые слова: экоментальность, неологизм, устойчивое развитие, инновация, номинация.

Balyuta E. The Formation of “Sustainable Development” Society and Language Innovations

The article researches the aspects of the English vocabulary development process in the sphere of ecology. The dual character of ecological vocabulary determined the analysis of both linguistic (morphological and semantic) and external (categorical) paradigmatic parameters of the English ecological new words and phrases (econeologisms).

The globalization of environmental awareness has given rise to new phenomena and processes that manifest the close relationship of economy and ecology. In turn, the language reacts to these phenomena in the form of new terms which are, so to speak, “fused” ecological and economic innovations. As part of most of these new language units signs of both economic and environmental terms are evident. Sometimes innovations are unusual combinations of lexical units, which is only possible in the new “ecological” sense of economic vocabulary. A number of neologisms is aimed at mapping processes in the business structures rebuilding, as well as in changes in traditional concepts of economy. Most of these econeologisms are not fixed solely to the sphere of ecology, and due to their topicality they are actually terms of politics, economics, finances, and they continue to penetrate other special areas of English.

The researched material shows the importance of environmental enrichment in the vocabulary of the English language in its supply of new word-formation models and elements in the origin of certain semantic development trends.

Key words: ecomentality, neologism, sustainable development, innovation, nomination.